

Franc Kunej

ZAMOLČANA I STRA

Kaj nam je bilo Slovincem do sedaj prikrito?

DEBORA

Ljubljana, 2006

VSEBINA

1. NAGOVOR BRALCEM.....	9
2. KAKO SE OBNAŠAJO OZIROMA OBNAŠAMO.....	13
3. ENI SO, DRUGI NISO – VROČEKRVNI.....	17
4. ZA OBUDITEV SPOMINA.....	23
5. KAKŠEN JE DANAŠNJI DAN.....	27
6. DNEVI OSAMOSVAJANJA.....	30
7. OROŽJE.....	34
8. HRVAŠKI TURIZEM V ČASU VOJNE IN SLOVENCİ.....	36
9. V SLOVENIJI NEOBJAVLJENO GRADIVO.....	41
10. O AVTORJU IN NJEGOVEM DELU.....	44
11. DR. SRKULJ IN DR. PAVELIĆ.....	47
12. IZ PAVELIĆEVEGA "HRVAŠKEGA VPRAŠANJA".....	53
13. KAJ VSE NAVAJA KNJIGA "HRVAŠKA ZGODOVINA V 19 ZEMLJEVIDIH".....	57
14. SLOVENSKA IN HRVAŠKA SAMOSTOJNOST 1991.....	63
15. DANAŠNJA ISTRA.....	68
16. RAZPAD SFR JUGOSLAVIJE LETA 1991.....	71
17. ZGODOVINSKI OKVIR.....	74
18. SLOVENSKO NASELJEVANJE ISTRE.....	76
19. NASTANEK KARANTANIJE IN VPRAŠANJE SLOVENCEV V ISTRI.....	85
20. POJAV CHROBATIO.....	89
21. TOMISLAV IN NJEGOVI NASLEDNIKI.....	95
22. VLADAVINA ANŽUVINCEV IN NASLEDNIKOV.....	111
23. ČAS MARIJE TEREZIJE IN JOŽEFA II.	122
24. NAPOLEONOV ČAS IN ILIRIJA.....	134
25. REKA.....	142
26. NASTANEK DRŽAVE SRBOV, HRVATOV IN SLOVENCEV.....	146
27. DELITEV KRALJEVINE SHS NA UPRAVNE ENOTE.....	153
28. PONATIS IZ LETA 1996 IN DODATEK.....	162
29. NEODVISNA DRŽAVA HRVAŠKA.....	164
30. KAPITULACIJA ITALIJE.....	171
31. OPERATIVNA CONA JADRANSKO PRIMORJE.....	180
32. RAZMEJITVE V ISTRI IN AVNOJ.....	186
33. PRIPRAVE NA INVAZIJO MED POLITIKI V LONDONU IN NDH.....	196
34. KONEC VOJNE 1945.....	201
35. DEMOGRAFSKO SPREMINJANJE ISTRE.....	205
36. ISTRA IN SLOVENCİ PO LETU 1945.....	212
37. SPOZNANJA IN RAZMISLEKI.....	223

PREDGOVOR

Slovenci smo v Istri avtohtono prebivalstvo.

Prejšnje stoletje je bilo za nas še posebno viharno. Bili smo mali narod, zato so z nami počeli, kar se jim je zahotelo – najprej tujci, potem "slovanski bratje". Taka je pač usoda. Zaskrbljujoče pri tem pa je, da smo k temu veliko prispevali tudi sami. Namesto da bi se borili za svojo zgodovinsko in kulturno dediščino, za svojo narodnostno pravico do ozemlja, na katerem smo stoletja živeli, smo to prepustili voditeljem, ki so zaradi lastnih interesov popolnoma zanemarili nacionalni interes. Načrtno prilaščanje Istre je potekalo prikrito. Napisana, vendar skrita dejstva zato niso smela na dan, saj Slovenci nismo smeli vedeti, da si zgodovina in politika nasprotujeta.

Menim, da imamo Slovenci pravico izvedeti do sedaj zamolčana dejstva o slovenskem narodu in o ozemljih, na katerih od nekdaj živimo. Objektivna resnica je (oziroma naj bi bila) zmeraj podkrepljena z dejstvi. V pričujoči knjigi jih želim nanizati čim več, da si bo bralec lahko bolje predstavljal tedanje razmere. Vedeti je namreč treba, da politika na eni in ljudstvo na drugi strani velikokrat nimata enakih stališč in pogledov in da s to knjigo ne želim prizadeti sosednjega naroda. Morda bodo Hrvati iz te knjige izvedeli kaj, kar je bilo zamolčano tudi njim. Več bomo vedeli drugi o drugih, bolje se bomo lahko razumeli in lažje živeli v sosedstvu.

Krivica je bila storjena tudi zgodovinski stroki, ki ji gradivo, ki ga obravnavam, ni bilo dostopno. Upam, da bo začela preučevati tudi tiste dogodke, na katere se slovenska politika v preteklosti ni ustrezno odzvala. Želim si, da bi moje pisanje pripomoglo k temu, da bodo prihodnje odločitve glede nacionalnih interesov bolj v skladu z zgodovinskimi dejstvi.

Avtor

V Ljubljani, 28. novembra 2006

1.

Nagovor bralcem

Ob pogostih, v zadnjem času pa že kar dnevnih polemikah o slovensko-hrvaških odnosih, ki so že nekaj let prisotne tako v medijih kot v pogovorih med ljudmi, ko spoštovanja vredne osebnosti političnega, kulturnega, gospodarskega in katerega koli še javnega življenja poudarjajo eni eno, drugi drugo, eni z več, spet drugi z manj gorečnosti, eni nekako pomirjevalno in v tonu, da je tako, kakor pač je, drugi spet z večjo bojevitostjo in s precejšnjo mero nestrinjanja s sedanjim stanjem, se mi vseskozi vsiljuje neljubo vprašanje, ki se mi ob vsakokratnem spremljanju te tematike postavlja vedno znova in znova. To vprašanje se nanaša na odnos do slovensko-hrvaške meje, ne samo kopenske, ampak tudi morske, pa na vprašanja glede katastrof in podobno. Ta vprašanja niso od včeraj. Njihovo prisotnost sem redno občutil ob prenekaterih priložnostih skozi desetletja. Spremljal sem razprave posameznih avtorjev, poslušal radijske in televizijske komentarje, bral časopisne novice, si ogledoval gradiva na raznih razstavah in si ustvarjal svoje mnenje. Morda se pisanja tega besedila niti ne bi lotil, če mi ne bi bila kmalu po osamosvojitvi obeh republik, takrat v duhu še na pol bratskih, na nekem srečanju v Zagrebu pod nos podtaknjena knjiga, na katero so bili vsi prisotni zelo ponosni. Z nepopisnim navdušenjem so mi jo pokazali in se pri tem "postavili na prste", kot temu radi pravimo, češ, kako velika je bila nekoč Hrvaška, kaj vse je obsegala, kakšno je bilo njeno plemstvo, kralji in še in še. To knjigo sem takrat videl prvič v življenju. Na hitro sem jo prelistal in jo z vsem spoštovanjem vrnil gostiteljem s pripombo, da je knjiga vredna vsega spoštovanja in da za Hrvaško pomeni dragoceno zgodovinsko gradivo.

Pozneje sem zelo pogosto mislil na ta dogodek. Trajalo je skoraj deset let, da sem si jo lahko izposodil, jo prinesel v Ljubljano in si jo nekajkrat prekopiral. Ko pa sem jo začel pozorneje brati, sem ugotovil, da navaja mnogo dejstev, o katerih se, kot pravimo, "mi v šoli nismo učili", in ki gredo pravzaprav v prid mnogim trditvam različnih slovenskih avtorjev, ki obravnavajo vprašanje Istre, Slovencev v Istri, njenih meja itd.

6.

Dnevi osamosvajanja

Ko sta se Hrvaška in Slovenija leta 1991 osamosvajali, je Hrvaška močno potrebovala Slovenijo in Slovence. Sama se namreč nika- kor ne bi zmogla rešiti iz Jugoslavije, saj je bila v sredini, Slo- venija pa bi se morda lahko osamosvojila tudi sama oziroma brez pomoči Hrvaške. Bolj ko so tisti časi oddaljeni, več komentarjev in izjav takratnih kreatorjev razmer je na voljo in vse močnejše je prepričanje, da je bilo res tako. Koliko narejene prijaznosti do Slovenije je takrat kazala hrvaška stran, ve veliko ljudi. Na zelo preprost in, lahko bi rekli, celo "prikupen" način je to omenil pisec članka z naslovom "Šepet sedmega dne", objavljenega 19. oktobra 2003. V njem opisuje srečanje treh gospodov v metliški gostilni spomladi leta 1992 in pogovora ob pečenem jagenjčku. Članek govori o pogovorih o hrvaških potrebah po orožju in kaj bi bili Hrvati takrat pripravljene obljubiti in nekaj od obljubljenega morda celo dati. Hrvaška stran takšno vsebino tega dogodka danes za- nika. Težko je trditi, kdo danes govori resnico, razen tistih, seveda, ki so bili zraven. Če pa so navedbe o možnih ponudbah resnične, bi se človek lahko vprašal, kdo za vruga "na našem vrhu" ga je pozneje tako polomil. A to naj raziščejo zgodovinarji.

Ali je avtor zgoraj omenjenega članka to napisal po osebnih do- gnanjih ali po povzetku, ne vem. Podoben pa je članek, objavljen v Delu 14. septembra 2002, ki govori (takšen je tudi naslov) o Tuđmanovi nemoralni ponudbi. Po vsebini sodeč gre za isti do- godek z istimi osebami, pripombo o nemoralnosti pa je prispeval istrski prvak, gospod Kajin. Na vse ponudbe in možna barantanja odgovarja takole: "Na srečo Slovenija ni sprejela nemoralne po- nudbe, saj bi bil sicer danes celoten zaliv slovenski. To pa bi bil velik škandal." Pravi tudi, da so pragmatični Slovenci, namesto da bi trgovali z ozemljem, še naprej prodajali orožje Hrvaški, ker so menda mislili, da bodo tako ali tako slej ko prej dobili ves Pi- ranski zaliv. Gospod Kajin je s tem povedal veliko resnico, da je včasih bolje sprejeti nemoralno ponudbo in biti nemoralen, kot pa pragmatičen. Kar zadeva dobrososedske odnose, je to vsekakor ena od "boljših idej", kaže pa na to, da mora biti politika predvsem uspešna, vprašanje morale pa je potem postranska stvar.

18.

Slovensko naseljevanje Istre

Prvi slovenski priseljenci, ki jih najdemo v Istri (kot lahko preberemo v Srkuljevi knjigi), so bili pribežniki iz okolice Ptuja (Petovije), Celja (Celeje) in Ljubljane (Emone) oziroma še od drugod, ki so s svojimi škofi v drugi polovici 6. stoletja pribežali pred prodirajočimi Slovani. Naselili so področje Bujščine, Koprščine in Novigrada (tega so zgradili in ga v spomin na svojo domovino Emono poimenovali Emonia; v Novigradu ima še danes edini hotel v Mandraču zgodovinsko ime "Emonia"). Ker so s svojim prihodom ogrozili fevdalne posesti nadškofa Severusa iz Gradeža (današnji Grado v Italiji), je ta začel preganjati slovenskega škofa Ivana. Zaradi pritiska romanskega prebivalstva v obalnih mestih in nadškofije v Gradežu je škof Ivan na koncu zapustil svoje vernike in se odselil na Sicilijo. Upoštevač krutost časa in pomen škofa za ljudstvo, ki je z njim prišlo v te kraje, ne gre izključiti verjetnosti, da si je škof Ivan z odhodom na Sicilijo s tem morda rešil življenje. Verodostojna dokazila o obstoju teh pribežnikov in dogajanja v zvezi z njimi so pisma iz leta 599, naslovljena na tedanjega papeža Gregorja I., v katerih so ga priseljenci iz današnje Slovenije, ki so ostali v Istri, prosili za pomoč, da bi jih zaščitil pred prebivalci obalnih mest, ker so bili izpostavljeni velikim pritiskom. Problematika teh prebivalcev je bila večkrat obravnavana tudi na cerkvenih shodih kot "Istrska shizma". Pisma še danes hranijo v vatikanskih arhivih. Torej obstajajo nesporni dokazi o bivanju Slovencev v Istri, ki so naselili severozahodni del Istre še pred prihodom Slovanov. Kot pravi Srkulj v svoji knjigi (na strani 18) so že Rimljani v 4. stoletju n. št. poznali Venete (nemško Wenden, Winden, Windisch), ki so se pred Slovani umikali. Napisi na žarah, najdenih na grobiščih, vsebujejo enake znake tako na Koroškem kot na vaški situli ali pri Etruščanih, katerih sledovi so poleg Istre najdeni tudi na otokih (Cres – Valun) in pozneje v italijanski Toskani, kjer njihove sledi izginejo. Naseljevanje slovenskih priseljencev se je pozneje zastavilo na mejni črti v dolini Reke, na meji zahodno od Učke in se od tod nadaljevalo po toku reke Raše. Pribežniki z geografskih področij današnje Slovenije so torej prvi poselili ta področja. So bili to morda Veneti (kot po nekaterih teorijah) predniki Slovencev? Živel so v plemenski ureditvi in niso ustanovili svoje enovite skup-





Podonavje in jugo-vzhodna Evropa za časa Teodozija Velikega I. 526.

Zgodovinski zemljevid št. 4 (vir: Srkulj, 1937)

24.

Napoleonov čas in Ilirija

Nastanek Napoleonove Ilirije je krepko posegel v hrvaške pokrajine. Po bitki pri Austerlitzu leta 1809 je Napoleon združil nekaj pokrajin v eno upravno enoto pod imenom Ilirske province. Od pokrajin, ki so ob prihodu Napoleonove vojske bile pod avstrijsko monarhijo, je Napoleon v novonastale Ilirske province zajel **Koroško, Kranjsko, Istro s Kvarnerjem, levi breg reke Soče in Trst**. Hrvaški je odvzel vsa ozemlja južno od Save, celotno Dalmacijo z otoki, tako da je bila Napoleonova tudi celotna jadranska obala od Tržaškega zaliva pa skoraj do Bara v Črni gori.

Hrvaška je ostala v mejah med Savo in Dravo – vzhodno od Sotle, in s tem daleč od morja. "Zgodovinski zemljevid številka 16" v Srkuljevi knjigi to zelo nazorno kaže.

Ne samo, da v času Napoleonove vladavine Hrvaška ni imela svojega morja, ampak je tudi po padcu Napoleona, ko se je znova restavriral habsburška oblast in z njo Vojna krajina, jadranska obala ostala pod upravo Vojne krajine, in to v enakem obsegu kot pred Napoleonovo zasedbo. Preostala področja, ki jih je Napoleon združil, pa je Avstrija zadržala kot avstrijsko Ilirijo, ki je zajemala **Koroško, Kranjsko, celotno Istro, levi breg Soče ter otoke Krk, Cres in Lošinj (z vsemi manjšimi otoki iz okolice)**. Vojna krajina je po Napoleonu postala tako močna in teritorialno obsežna, da je Hrvaški ostalo le ozemlje na levem bregu Save in še to je bilo prekinjeno med krajema Gaj in Kutina, tako da je bila Hrvaška razdeljena na vzhodni in zahodni del. Slednjemu je pripadalo še nekaj ozemlja v Gorskem kotarju.

Ko Srkulj našteva pokrajine, ki jih je Napoleon združil v Ilirske province, zelo skrbno pazi na to, da ne bi Istre povezal s Kranjsko. V svoji knjigi (na strani 70) poleg ostalih pokrajin našteva "avstrijsko Istro", Kranjsko itd. Pri tem pa pozablja, da je na prejšnjih straneh, vse od frankovske nadvlade naprej, Istro vključeval deloma pod Beneško in deloma pod Kranjsko. Tudi logike pri tem ni, saj je, gledano z avstrijske strani, Istra nadaljevanje Kranjske. Sama Istra je bila v avstrijskih časih vedno obravnavana v kontekstu s Kranj-

Franc Kunej

ZAMOLČANA ISTRA

Kaj nam je bilo Slovincem do sedaj prikrito?

Jezikovni pregled: Romana Marinček

Helena Drewry

Uredila: Romana Marinček

© Franc Kunej, DEBORA 2006

Založila in izdala: DEBORA, Ljubljana

Za založbo: Janislav Peter Tacol

Oblikovanje naslovnice: Janez Mišo Knez

Grafična priprava: DEBORA, Ljubljana

Andreja Kamin

Tisk in vezava: SCHWARZ, Ljubljana

Ljubljana, 2006

Knjige, ki so že izšle pri založbi DEBORA:

dr. Boris M. Gombač **SLOVENIJA, ITALIJA**

Od preziranja do priznanja (1. knjiga iz zbirke "Vrag ali mejak")

z dodatkom **Slovenija, Italija – BELA KNJIGA**

O DIPLOMATSKIH ODNOSIH

PARIŠKA MIROVNA POGODBA

Integralno prevodno besedilo Mirovne pogodbe

z Italijo, podpisane v Parizu 10. 2. 1947

in faksimilni kartografski prikaz pogodbeno določenih mej med

Italijo, FLRJ in STO

Spletna stran: www.debora.si

